

Kervansaray, kervanların ticaret yolları üzerindeki bir konak yeridir.

Kervansaraylar ilk defa 10. yüzyılın sonlarına doğru Selçuk Hanları tarafından Orta Asya'da yaptırılmıştır. Önceleri askeri savunma için düşünülmüş, zamanla artan ticaret ve dinî ihtiyaçları karşılaması için genişletilmiştir. Selçuklu devrinde **ticarî yol ağı** üzerinde kervanların akşamları güvenli bir şekilde konaklamaları ve ihtiyaçlarını görmeleri için

sultan hanı

da denilen kervansaraylar yapılmıştır. Büyük ticaret yolları üzerinde kurulmuş olan Selçuklu kervansaraylarının aralarındaki uzaklıklar, deve yürüyüşü ile günde dokuz saat, yani 40 kilometre esas tutularak belirlenmiştir. Çevrelerindeki yüksek duvarlarla korunan ve barış zamanlarında pazaryeri olarak da iş gören bu kervansaraylar savaşta kale olarak da kullanılırdı. Selçuklu kervansarayları üç genel tipe uygun olarak yapılmışlardır. Bunlar, yazlık denilen avlulu, kışlık denilen kapalı ve her iki türün birleştirilmesinden oluşan karma tiplerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde şehirlerdeki hanlar ticaret ve konaklamak için yapılmış gelir getirici vakıf yapılarıdır...

Selçuklu kervansarayları

Aksaray'da Kervansaray

Aksaray'da Kervansaray iç görünümü

Selçuklu kervansarayları başlangıçta, yolcuların ve kervanların konaklamaları ve ihtiyaçlarını görmeleri için, semerci, urgancı, nalbant, demirci gibi atölyeleri, mutfak, hamam, tıbbî yardım, çayhane veya kahvehane, yatak bölümü, binek ve yük hayvanları için yarı kapalı bölümü ve mescit bulunurdu. Hanlarda verilen hizmetlerden para alınmazdı. Kervansaraylar Selçuklu Sultanları ve devlet adamlarınca vakıf olarak kurulmuştur. Bir kervansarayın temel işleyişini sağlayan yasal ve parasal mekanizma, döneme ilişkin vakfiyelerde tanımlanmıştır. Kervansaray çalışanları; çalışanlar başında yer alan *nazır*

, kontrolleri yapan bir

müsrif

, bir

mütevelli

(handa olması gerekmiyor), bir

hancı

, bir

muzif

(sorumlu müdür),

emir havayıcı

(gerekli erzak ve malzemeyi sağlayan), aşhanede bir

aşçı

, bir

baytar

ve atlı bir hizmet adamı, mescit için bir

imam

ve

müezzin

olarak kaydedilmiştir.

[\[1\]](#)

Bir kervansarayda yerli ve yabancı ayırıt edilmeksizin herkese üç gün yiyecek - içecek verilmiş, değişik din, dil ve ırktan olan insanlar bu mekanlarda bir tür dünya vatandaşlığı yaşamışlardır.

Kervansaraylar, kervanların gün boyunca süren yorucu yolculuktan sonra konaklamalarını, bu arada yolcuların ve hayvanların her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecek yatakhane, aşevi, erzak ambarı, depolar, ahırlar, mescit, şadırvan, hamam, eczane, ayakkabıcı, nalbant için gerekli mekanlar bulundurmakta ve bu hizmetleri karşılıksız vermektedirler (Turan, 1946-Bakır, 1998). Kervansarayların boyutları, üzerine inşa edildikleri yolun, ticaret hacmine, dolayısıyla konaklayacak kervanların büyüklüğüne ve yaptırımların gücüne bağlı olarak değişmiştir. [\[1\]](#)

Selçuklu Kervansaraylarının mimarları **Kölük bin Abdullah** ve **Kaluyan El-Konevi**'dir.

Sınıflandırma

Kervansaraylarda "açık" ve "kapalı" bölümlerin varlığı ölçüt olarak kullanılmış [\[2\]](#) , buna göre de;

1. Yalnızca kapalı kısmı olan "hol" hanlar,
2. Hem açık, hem kapalı kısmı olan hanlar,
3. Yalnızca açık kısmı olan "açık bölüm" hanlar olarak üç grupta sınıflanmıştır.

Bu gruplamadan ayrı olarak iç içe iki plandan oluşan "eşodaklı" hanlar da, farklı bir tip olarak tanımlanmıştır [\[3\]](#) .

İşlev ağırlıklı tipolojiye göre ise kervansaraylar; yalnız barınak kısmı olan hanlar, barınak ve servisleri olan hanlar olarak iki temel gruba ayrılmaktadır.

Anadolu kervansaraylarında mescitler, avlu önyüzünde ya da avlu ortasında fevkani köşk mescit olarak görülmektedir. Mescidi avlu ortasında olan kervansaraylar, Konya – Nevşehir yolu üzerindeki Ağzıkara Han, Kayseri - Sivas yolu üzerindeki Tuzhisarı Sultan Han, Konya - Aksaray yolundaki Sultan Han ve Afyon - Konya yolu üzerindeki Sultandağı Sahip Ata Hanı olmak üzere dört adettir. [\[4\]](#)

Ticaret yolları

Doğu-batı ticaret yolu

Birincisi, Ayas ^[5] ya da Antalya veya Alâîyye'den başlayan ve Konya'da odaklanarak Orta Anadolu üzerinden Aksaray - Kayseri - Sivas - Erzincan - Erzen-i Rûm - Erciş - Iğdır yoluyla Tebriz'e uzanan doğubatı ticaret yoludur. ^[6]

Kuzey-güney ticaret yolu

İkincisi, ise Antalya veya Alâîyye ya da Ayas başlangıç olmak üzere Konya - Aksaray - Kayseri üzerinden Sivas'ta düğümlenerek Erzincan - Erzen-i Rûm yoluyla Tebriz veya Tokat - Amasya yoluyla Sinop ya da Samsun limanlarına ulaşan kuzey-güney ticaret yoludur. ^[7]

Kervansaraylar ağı

Selçuklular, kuzeyde Sinop ve Samsun ile güneyde Alâîyye (Alanya) ve Antalya limanları arasında ulaşım bağlantısını kurmak yoluyla Güney Rusya - Suriye - Mezopotamya ve Orta Asya - Hindistan - İran - Avrupa yönünde uzanan kuzey-güney ve doğu-batı milletlerarası ticaret yolunu Anadolu coğrafyasına çekebilmek için milletlerarası ticaret yolları üzerinde tüccar kervanlarının konaklama-güvenlik-sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanması için bir kervansaraylar ağı kurmuşlardır.

Aksarya - Konya

Aksaray'dan batıya Konya'ya doğru yol üzerinde bulunan kervansaraylar;

- Sultan Han
- Obruk Han
- Zazadin Han

Aksaray - Kayseri

Aksaray'dan doğuya Kayseri'ye doğru yol üzerinde bulunan kervansaraylar;

- Ağzıkara Han
- Öresin Han
- Alay Han
- Dolay Han
- Saruhan Kervansaray

Konya - Afyon

Konya'dan kuzeybatıya (veya iki yöne) Afyon'a doğru yol üzerinde bulunan kervansaraylar;

- Horozlu Han
- Dokuzun Han
- Hacı Hafız Han
- Kadın Han
- İshaklı Hanı (Sâhipata Han)
- Eğret Han
- Yeniceköy Han

Konya - Eğirdir

Konya'dan batıya Beyşehir'e doğru yol üzerinde bulunan kervansaraylar;

- Altınapa Han
- Kuruçesme Han
- Kızılören Han
- Kireli Han
- Ertokuş Han
- Eğirdir Han

Antalya - Eğirdir

Antalya'dan kuzeye Eğirdir'e doğru yol üzerinde bulunan kervansaraylar;

- Evdir Han
- Kırkgöz Han
- Suzuz Han
- İncir Han
- Eğirdir Han

Afyon - Eğirdir

Afyon'dan güneye Eğirdir'e doğru yol üzerinde bulunan kervansaraylar;

- Ertokuş Han

Alanya - Antalya

Alanya'dan batıya Antalya'ya doğru yol üzerinde bulunan kervansaraylar;

- Şarafs Han
- Alara Han
- Kargı Han

Notlar

1. [^] [a](#) [b](#) Kuban, D. (1965), *Anadolu Türk Mimarisi'nin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul.
2. [^] Kurt Erdmann, *Das Anatolische Kervansaray Des 13. Jahrhunderts*, Verlag Grbr. Mann., Berlin, 1961, sayfa 21-22; Ayşıl Tükel Yavuz, *Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanları*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, (2:2), 187-204, 1976, sayfa 87.
3. [^] Ayşıl Tükel Yavuz, *Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanları*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, sayfa 87.; Haşim Karpuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisi Yardımcı Ders Kitabı*, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı, Konya, 2001, sayfa 81.
4. [^] Şebnem Akalın, "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarındaki Köşk - Mescitler", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 1987, sayfa 4.
5. [^] Bugün Yumurtalık olarak bilinen Selçuklu Dönemi'nde Ayas adını taşıyan liman. Uğur Tanyeli, *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.- 15. yy)*, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987. sayfa 35-36.
6. [^] M.K. Özergin, 1959. *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul. sayfa 63-87.
7. [^] M.K. Özergin 1959. *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul. sayfa 108-122.

Kaynakça

- Friedrich Sarre, *Reise in Kleinasien*, Berlin, Geographische Ver-lagshandlung Dietrich Reimer, 1896.
- Kurt Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Cilt 1-2, Berlin, Verlag Gebr. Mann, 1961-1976; Cilt 3 ve 4 Hanna Erdmann tarafından 1976 yılında yayınlandı.
- Crane, H. (1993), *Notes on Saljuq Architectural Patronage in Thirteenth Century Anatolia*, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, (vol. 36, part. 1) pp. 1-57.

- Kuran, D. (1965), *Anadolu Türk Mimarisi'nin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul.
- Kuran, A. (1969), *Anadolu Medreseleri*, (1-2), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ögel, S. (1966,1987), *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ögel, S. (1986), *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul.
- Ögel, S. (1994), *Anadolu'nun Selçuklu Çehresi*, Akbank Yayınları Kültür Sanat Kitapları, İstanbul.

"<http://tr.wikipedia.org/wiki/Kervansaray>" adresinden alındı.